

БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКАТА СВАТБА ОТ ТЕТЕВЕНСКО

Веселка Тончева

Институт за фолклор – БАН

Сватбеният цикъл у българите мохамедани от тетевенските села Глогово, Градешница, Галата и Кирчево съответства на този цикъл у християните в региона ¹. В сватбения обред са се съхранили архаични елементи в реализацията и архаични модели на обредно поведение – остатъчност от християнски и дохристиянски тип обредност. Музикалният компонент, като един от най-устойчивите в структурата на обреда, е идентичен с този в практиката на християните в региона, което по косвен начин доказва доислямския му произход.

Настоящото изложение прави обзор на сватбата в тетевенските българомохамедански села с опит да се разграничат различните религиозни и културно-исторически пластове – дохристиянски, християнски, ислямски, асимилирали се в обредната система на това население. От една страна са паралелите със съответните християнски практики, което потвърждава единството на фолклорната обредност в региона извън конкретната религиозна принадлежност на нейните носители. От друга страна са трансформациите, настъпили в някои от обредните компоненти в резултат от приемането на исляма. Музиката в сватбения обред търпи свое „вътрешно” развитие в зависимост от различния социокул-турен контекст, в който сватбата битува.

В българомохамеданската сватба идентични с християнската практика са следните моменти: сговорът между родителите и годещът с ритуалното „плащане” („баба-акъ” ²); „калесването” от кума и „музиката” (в смисъл на инструментална група) в деня преди сватбата; присъствието на кумицата – малко момиче, съпровождащо булката през целия сватбен ден и притежаващо всички нейни атрибути като ритуално чист „дубльор на невестата” ³; „говеенето” – спазване на ритуално мълчание с цел благополучно осъществяване на социалния преход ⁴; наличието на сватбен „клон”, окичен с дарове като регионално специфичен вариант на сватбеното дръвце; практиката за ритуалното „изхвърляне” на „дома” (т.е. чеиза на булката) и натоварването му на кола; извеждането на булката, съпровождано от съответната обредна музика; присъствието на обредния персонаж „момини” – млади момичета, според информацията от страна на булката, водещи сватбеното шествие; практиките при посрещането на булката в дома на младоженеца, свързани с овладяването на новото пространство; следсватбените обичаи: правенето на „кръчма” при „добра” и „честна” мома, гърменето с пушка, поставянето на ризата в сито и хвърлянето на пари за здраве и плодовитост ⁵ или изричането на словесна формула (адресирана към животните в обора) с оповестителна функция при „нечестна” мома ⁶, реализирането на отгонващи и пречистващи практики срещу злото, на което „нечестната” мома е носителка; присъствието на пехливански борби, за „да се пребори сватбата”, съпроводжани от строго функционална инструментална музика – „на борба”.

Наблюдават се и специфични моменти в сватбата на българите мохамедани – резултат от приемането на исляма: „писането” на булката – с черна къна се „буйдосва” косата и веждите (черният цвят има социализиращо значение, той е отличителен за омъжените жени ⁷, рисуват се с къна ръцете, а по лицето се „налепят” лоторки); присъствието на ходжата като духовно лице на „новата” религия при плетенето на булката; посещението на джамия и ритуал с участието на ходжа (последните две се отпаднали в началото на ХХ век); трансформиране на танцовия компонент като част от синкретичния сватбен комплекс (и изобщо като част от музикално-фолклорната практика на това население) – пайдушкото хоро, изиграването на което е задължителен момент след сватбената трапеза, поради невъзможността да се играе на мегдан и пренасянето му на седянка и в

„затворено” пространство, се трансформира в поединичен танц. Този танц, който се изпълнява от две жени, една срещу друга, с високо вдигнати ръце, рефлектира в наименованието му – то става игра „нагоре”, т.е. „хоризонталът” на пайдушкото хоро се заменя от „вертикала” на играта „нагоре” при запазване на основната танцова стъпка⁸.

Музикалният компонент в сватбения обред е сравнително устойчив – той се подчинява на всеобщи тенденции в развитието на обредния тип сватбена музика. Налице са две посоки на развитие: от една страна, изгубване на строго функционалното предназначение и обвързаност на песента с обряда и превръщането ѝ в универсален песенен образец, а от друга, замяната на „протоколната” песен с нейната инструментална интерпретация, запазвайки ритуалния характер на музикалното изпълнение. Посочените две тенденции не се отразяват на функционално зависимата инструментална музика („на борба”, напр.), която запазва основните си музикални характеристики. Независимо от напластяванията и контаминациите, настъпили в сватбата на ислямизираното население от Тетевенско, „скелетът” на сватбения ритуал би могъл да се датира от преди процесите на ислямизация. Това се потвърждава и от устойчивостта на музикалния компонент в обряда, чието интонационно единство с християнската обредна сватбена музика доказва единството на фолклорната обредност на християни и мохамедани в региона.

БЕЛЕЖКИ

1. Настоящото изложение се базира на теренни проучвания, направени от И. Филипова, М. Косева, С. Генова през февруари 1996 г. в с. Галата, Тетевенско, които се съхраняват в Архива на Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”, както и на разкази, записани от автора в четирите посочени селища в периода 1997-1999 г. Всички информатори са българи мохамедани.
2. Вж. **Милетич, Л.** Ловчанските помаци. В: Български преглед, т. V, 1899, кн. 5, 78 и **Иванова, Р.** Българската фолклорна сватба. С., 1984, 22
3. **Елчинова, М.** Сватбената обредност в Михайловградско. В: Регионални проучвания на българския фолклор, т. 1, „От Тимок до Искър”. С., 1989, 114.
4. Според Ц. Йорданова, мълчанието има предпазващо и апотропейно значение, но то е и за да се „чуе” гласът на „отвъдното”. Вж. **Йорданова, Ц.** Опит за типологичен анализ на звуковата среда в обряда. В: сп. Български фолклор, кн. 2, 1985, 64.
5. Практика, позната в Северозападна България, Вж. **Елчинова, М.** Цит. съч., 122.
6. М. Елчинова споменава за обръщение към птиците в гората, документирано в Михайловградско (цит. съч., 122), а Р. Иванова – за обръщение към гората в Разложко (цит. съч., 36).
7. Цв. Георгиева го разглежда като остатък от древни практики и особен протектор на личността. Вж. **Георгиева, Цв.** Наблюдения от студентска етнологична експедиция в Тетевенско и Ловешко (юли 1993 г.). В: сп. Българска етнография, кн. 6, 1993, 155.
8. А. Илиева наблюдава сходна трансформация, настъпваща в тракийския буенек при пренасянето му в практиката на планински селища. Вж. **Илиева, А.** Увод. В: Народни танци от Средногорието. С., 1978, 18.